

הלכה למשה מסיני AND THE NATURE OF חצי נזק צורות: HALF AT IT

הקדמה

1. מנחות כט:

אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו: רבש"ע, מי מעכב על ידך? אמר לו: אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתידי לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות. אמר לפניו: רבש"ע, הראהו לי, אמר לו: חזור לאחורך. הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים, תשש כחו; כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מנין לך? אמר להן: הלכה למשה מסיני, נתיישרה דעתו. חזר ובא לפני הקב"ה, אמר לפניו: רבונו של עולם, יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה ע"י? אמר לו: שתוק, כך עלה במחשבה לפני. אמר לפניו: רבונו של עולם, הראיתני תורתו, הראני שכתו, אמר לו: חזור [לאחורך]. חזר לאחוריו, ראה ששוקלין בשרו במקולין, אמר לפניו: רבש"ע, זו תורה וזו שכרה? א"ל: שתוק, כך עלה במחשבה לפני.

2. רש"י שם

נתיישרה דעתו - של משה הואיל ומשמו אומר אע"פ שעדיין לא קיבלה.

3. מכתב מאליהו ח"א עמ' 223

ובמנחות (כט ע"ב) אמרו ז"ל שמשה רבינו ע"ה התפלא על אופן לימודם של ר' עקיבא ותלמידיו ולא הבין דבריהם. פי' בודאי לא חסר למשה רע"ה בכל התורה כולה אפי' מה שיחדש ר' עקיבא, אבל השגתו היתה דרך הפנים, דרך ראייה, ולא דרך השגה בעיון שכלי, דרך החוץ; ולמי שרואה בפנים, הרי הדרך החיצונית כעין חילול הוא, כנ"ל במאמר זה (עמ' 220 אות ד). וזהו דמסיק שם, כששמע שאמרו הלכה למשה מסיני נח דעתיה, וברור שאין הכוונה שנח דעתיה משום שהכל נבנה עליו, דח"ו שהענו מכל אדם יהא שייך לכזה, אבל הוא מפני ששמע מהם שמעיונם השכלי באופן כזה יבואו מן החיצון אל הפנים, וגדר הלכה למשה מסיני הוא הפנים, כנ"ל⁴⁵.

4. שו"ת אגרות משה הקדמה

ובזה ביארתי מה שאיתא במנחות דף כ"ט א"ר יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך אמר לו אדם אחד יש ועקיבא בן יוסף שמו שעתידי לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות, שלכאורה לא מובן לשון כתרים שאמר. ועוד קשה שאלת משה מי מעכב, מה כוונתו בזה, דמה שפרש"י למה אתה צריך להוסיף עליהם אין שייך ללשון מעכב דאף אם היה שייך כביכול להיות מעכב יקשה למה לו זה, ואם כוונתו להקשות למה לא כתב בפירוש לא מובן תירוץ בזה שר"ע ידרוש תילין של הלכות. אבל לפ"מ שבארתי מדויק לשון כתרים שנמצא שהשי"ת עשה את אותיות התורה למלכים היינו שיעשה החכם וידמה מלתא למלתא ויפסוק הדין כפי הבנתו טעם האותיות שבתורה, וכשיהיה מחלוקת יעשו כפי הבנת רוב חכמי התורה אף שאפשר שלא נתכוונו להאמת ולא היה דעת הב"ה כן... וזהו פירוש מי מעכב שמה שאל למה עושה הקב"ה האותיות למלכים שיעשו כפי משמעות החכמים בלשון הכתוב והמסור, דמי מעכב שתכתוב באופן שלא יהיה אפשר לפרש רק דרך אחד ככוונתך האמתית ולמה נתת כח מלוכה להאותיות שימצא שלפעמים יעשו שלא ככוונתך. והשיב הקב"ה משום שע"י זה ידרשו ר"ע וכל החכמים תילין של הלכות שהוא הגדלת תורה ממעט הנכתב והנמסר ולכתוב הרבה כל דבר בפרט אין קץ שהתורה היא בלא קץ וגבול עיין בעירובין דף כ"א.

5. בבא קמא ג:

אלא, תולדה דאש כאש, וכי קאמר רב פפא - אתולדה דרגל. רגל? הא אוקימנא תולדה דרגל כרגל! בחצי נזק צרורות, דהלכתא גמירי לה.

6. רש"י שם

בחצי נזק צרורות - שהיתה מהלכת והתיזה צרורות ברגליה ושיברו את הכלים דק"ל דהלכתא גמירי לה למשה מסיני דממונא הוא ולא קנס ואע"ג דפלגא נזק של נגיחה הוי קנס כדאמרינן לקמן האי פלגא נזקא ממונא הוא והלכך לאו תולדה דקרן הוא אלא דרגל דמכח רגל הוא דאתו וכרגל לא הוי דרגל משלם נזק שלם והיינו דרב פפא.

7. שם יז:

ת"ר: תרנגולין שהיו מפריחין ממקום למקום ושיברו כלים בכנפיהן - משלם נזק שלם, ברוח שבכנפיהן - משלמין חצי נזק; סומכוס אומר: נזק שלם... אמר רבא: בשלמא סומכוס, קסבר: כחו כגופו דמי, אלא רבנן, אי כגופו דמי, כוליה נזק בעי לשלם! ואי לאו כגופו דמי, חצי נזק נמי לא לשלם! הדר אמר רבא: לעולם כגופו דמי, וחצי נזק צרורות - הלכתא גמירי לה.

8. רא"ש בבא קמא פרק ב סימן ב

ומשום הכי לא קאמר לעיל (דף יז ב) לא דכ"ע כחו לאו כגופו דמי וחצי נזק צרורות הלכתא גמירא לה דמשלם חצי נזק משום דפשיטא ליה דהלכתא לגרועי אתא כדאמרינן גבי סוכה אתאי הלכתא וגרעתא לשלישית ואוקימתא אטפח (סוכה דף ו ב) וקרוב לענין זה מצאתי בפי' הר"ז הלוי ז"ל ובשמעתין דכלב שנטל חררה (לקמן דף כא ב) לא פי' התוס' כן:

9. [סוכה ו:]

ושאין לה שלש דפנות. תנו רבנן: שתיים כהלכתן, ושלישית אפילו טפח. רבי שמעון אומר: שלש כהלכתן, ורביעית אפילו טפח. במאי קמיפלגי? רבנן סברי: יש אם למסורת, ורבי שמעון סבר: יש אם למקרא. רבנן סברי: יש אם למסורת, בסכת בסכת בסכות - הרי כאן ארבע, דל חד לגופיה - פשו להו תלתא. שתיים כהלכתן, ואתאי הלכתא וגרעתא לשלישית, ואוקמה אטפח. רבי שמעון סבר: יש אם למקרא: בסכות בסכות בסכות - הרי כאן שש, דל חד קרא לגופיה - פשו להו ארבע. שלש כהלכתן, אתאי הלכתא וגרעתא לרביעית ואוקמתה אטפח]

10. פלפולא חריפתא בבא קמא פרק ב אות כ

לא דכ"ע כחו לאו כגופו דמי. וכן העתיק בעל שלטי הגבורים וצ"ע דלסומכוס ודאי ליכא למימר דלאו כגופו דמי דהא ס"ל דנזק שלם משלם. ואף אם נגיה ונמחק דכ"ע אכתי ליכא דיוקא דדלמא מש"ה לא מוקי לרבנן דס"ל דלאו כגופו משום דניחא ליה טפי לאוקמי דלרבנן נמי ס"ל דכגופו דמי ואפילו הכי פליגי עם סומכוס. ולעולם הלכתא לאוסופי קאתי וצ"ע:

11. שיטה מקובצת בבא קמא יז:

אמר רבא לעולם כגופו דמי. לא מצי אמר לאו כגופו דמי דאיכא חצי נזק צרורות ליהוי קנסא. ר"ש ז"ל.

הלכה למשה מסיני - סקירה (overview) כללית

12. רמב"ם הלכות ממרים א.ג.

דברי קבלה אין בהן מחלוקת לעולם וכל דבר שתמצא בו מחלוקת בידוע שאינו קבלה ממש רבינו...

13. הקדמת הרמב"ם למשנה

הוא, יש לטוען לומר אם היו פירושי התורה מקובלים ממש כפי הכללים שאמרנו כשהזכרנו אמרם כל התורה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אם כן מה הם אותם ההלכות המיוחדות שאמרו בהם שהם הלכה למשה מסיני? והנה זה יסוד צריך שתדענו. והוא, שהפירושים המקובלים ממש אין בהם מחלוקת כלל, לפי

קני"ס - מפתח תשפ"ד

חפרים חליעזר גרשון קליין

שעד עכשיו לא מצאנו שנפלה מחלוקת בין החכמים בשום זמן מן הזמנים ממש רבינו עד רב אשי... וכל ענין שאין לו רמז במקרא ולא אסמכתא ואי אפשר ללמדו באחת המדות, באלה בלבד אומרים הלכה למשה מסיני, ולפיכך כשאמרנו שעורין הלכה למשה מסיני הקשינו על זה ואמרנו, איך תאמר עליהם שהם הלכה למשה מסיני והרי השיעורים רמוזים בפסוק ארץ חטה ושעורה, והיתה התשובה על זה שהם הלכה למשה מסיני, ואין להם שום יסוד שילמדו ממנו באחת המדות, ואין להם רמז בכל התורה, אלא הסמיכות לפסוק זה כעין סימן כדי שישמרום ויזכרום, ואין זה מענין הפסוק, וזהו ענין אמרם קרא אסמכתא בעלמא, בכל מקום שנזכר... נמצא לפי הכללים שהקדמנו שכל הדינים הקבועים בתורה נחלקים לחמשה חלקים... החלק השני, הם הדינים שבהם אמרו שהם הלכה למשה מסיני, ואין עליהם ראייה כמו שאמרנו, וגם זה ממה שאין בו מחלוקת.

14. עדיות ח.ז.

אמר רבי יהושע מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב אלא לרחק המקורבין בזרוע ולקרב המרוחקין בזרוע. משפחת בית צריפה היתה בעבר הירדן ורחקה בן ציון בזרוע ועוד אחרת היתה שם וקרבה בן ציון בזרוע כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב. רבי יהודה אומר לקרב אבל לא לרחק. רבי שמעון אומר להשוות המחלוקת וחכמים אומרים לא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום בעולם שנאמר (מלאכי ג') הנני שולח לכם את אליה הנביא וגומר והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם:

סליק מסכת עדיות

15. רמב"ם פירוש המשניות שם

[ז] לא נשמע ממש לזון זה, אלא נשמע ממנו הענין, לפי שמשם הודיע ביאת המשיח, מפורש בתורה אם יהיה נדחך בקצה השמים, ושב ה' אלהיך. ומל ה' אלהיך, וזולת אלה. וכן הודיעם בשם ה' במה שיקדם לפניו וגורמיו, ושיבא לפניו איש יכשיר לפניו את העולם והוא אליהו, והודיעם שאותו האיש לא יוסיף ולא יגרע בתורה אלא יסלק את מעשה העוול בלבד, ואין בזה מחלוקת ולא הכחשה. אבל היתה המחלוקת במהות העוול שיסלק מה הוא, אמר רבן יוחנן בן זכאי...

16. שו"ת חוות יאיר סימן קצב

(כז) חצי נזק צרורות. בגמ' פ"ג דב"ק הלכתא גמירא לה. והרמב"ם הלכות נזקי רפ"ב הלכה מפי הקבלה ולשון ש"ע ח"מ ס' ש"ץ הל"מ. וכל ג"ש דילפי רז"ל נדה י"ט ע"ב פירש"י כן ולפ"ז נפל בזה המחלוקת בין בכלל בין בפרטים כמ"ש בספרי מהדור"ק.

(סא) במשנה סוף עדיות אריב"ז הל"מ אין אליה בא אלא לרחק ולקרב וכו' וכתב הרמב"ם שם שאל' בא להסיר העושק וצ"ע מה כוונתו בזה ונ"ל שפה הרגיש אם מקובל ביד ריב"ז שהל"מ הוא איך נחלקו עליו לכן אמר שהקבלה היה לד"ה שבא להסיר העושק וא"כ נחלקו מה הוא העושק שיסור וכבר כתבנו שזה דבר שאינו מתישב על הלב לומר הל"מ סתום וירבו על ידו מחלוקת בישראל...

17. מהר"ץ חיות בבא קמא יז:

גמרא סומכוס אומר צרורות משלם נזק שלם. נ"ב אף על גב דת"ק ס"ל דחצי נזק צרורות הלכתא גמירי. והיינו הלכתא מסיני כמו שפרש"י בכמה דוכתי וא"כ שוב בהלכה מסיני לא שייך פלוגתא ומחלוקת כמ"ש הרמב"ם בהקדמתו לפי המשנה ובפ"א מהל' ממרים ובשורש שני מס' המצות שלו וע' ג"כ תוס' (יבמות עז ע"ב) ד"ה הלכה אני אומר דלאו הלכה ממש דא"כ לא הוי פליג ר' יהודה ע"ש. ועי' חות יאיר בתשובותיו ס' קצ"ב דהתעורר בזה ואני בחבורי כתבתי ישוב לזה ע"פ דברי הרמב"ם בפ' המשנה סוף עדיות דהלכה מסיני באה בכלל שאליהו ירבה להיטיב בישראל באחרית הימים אולם באיכות הטבתו נפלה מחלוקת בין החכמים ע"ש וגם אנו נאמר הלכה מסיני היתה שגם צרורות מכלל הניזקין אולם אם משלם בצרורות נזק שלם או חצי נזק בזה נפלה פלוגתא בין חכמים לסומכוס:

18. רמב"ם הלכות מאכלות אסורות יטו

יראה לי שאין דין נטע רבעי נוהג בחוצה לארץ אלא אוכל פירות שנה רביעית בלא פדיון כלל שלא אמרו אלא הערלה, וקל וחומר הדברים ומה סוריא שהיא חייבת במעשרות ובשביעית מדבריהם אינה חייבת בנטע רבעי כמו שיתבאר בהלכות מעשר שני, חוצה לארץ לא כל שכן שלא יהיה נטע רבעי נוהג בה, אבל בארץ ישראל נוהג בה בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, והורו מקצת גאונים שכרם רבעי לבדו פודין אותו בחוצה לארץ ואחר כך יהיה מותר באכילה ואין לדבר זה עיקר.

19. חידושי רבנו חיים הלוי שם

יראה לי שאין דין נטע רבעי נוהג בחו"ל אלא אוכל פירות שנה רביעית בלא פדיון כלל שלא אמרו אלא הערלה, וק"ו הדברים ומה סוריא שחייבת במעשרות ובשביעית מדבריהם אינה חייבת בנטע רבעי וכו' חו"ל לא כל שכן שלא יהיה נטע רבעי נוהג בה וכו' והורו מקצת גאונים שכרם רבעי לבדו פודין אותו בחו"ל ואח"כ יהיה מותר באכילה ואין לדבר זה עיקר עכ"ל.

והנראה בביאור פלוגתת הרמב"ם והגאונים, דהנה יש לפרש ההלכה דערלה נוהגת בחוץ לארץ בתרי גווני, דהלא הא ודאי דערלת חוץ לארץ וערלת ארץ ישראל תרי מילי נינהו וחלוקין בדיניהם, וכדחזינן דבעיקר ההלכה נאמר דערלת חו"ל ודאה אסור וספקה מותר, ובארץ ישראל בין ודאה ובין ספקה אסור, אלא דצ"ע אם היכא שנוהגת ערלה בחו"ל אז גם היא בכלל ערלה הכתובה בתורה, דעיקר ההלכה באה לגלויי אקרא, דאע"ג דכל מצות התלויות בארץ אינן נוהגות אלא בארץ אבל ערלה שאני ונוהגת בכל מקום, וא"כ גם ערלת חו"ל נכללה בקרא דערלה, או דנימא דהא ודאי דערלה האמורה בתורה אינה אלא בארץ ישראל וערלת חו"ל אינה נכללת בה, ורק דאסורה מהלכה, וכל עיקר איסורה הוא רק מהלכה למשה מסיני ולא מקרא. ונ"מ לענין נטע רבעי, דאם ההלכה באה לגלות דגם ערלת חו"ל נכללת בפרשה, ממילא די"ל דגם נטע רבעי כן דאיתקש לערלה, משא"כ אם הוא איסור חדש מהלכה למשה מסיני, א"כ ממילא דאין איסור רבעי שייך כלל לזה, דעל מה דנאמרה ההלכה נאמרה ועל מה דלא נאמרה לא נאמרה.

ונראה דדבר זה במחלוקת שנוי, דהנה הרמב"ם בהכ"א שם פסק דהאוכל כזית מערלת חו"ל מכין אותו מכת מרדות, ואם נימא דההלכה של ערלה באה לגלויי דערלת חו"ל נכללה באיסור ערלה שבקרא, א"כ הרי היא בלאו של תורה ולוקין עליה מלקות מדאורייתא כערלת ארץ ישראל, ומדפסק הרמב"ם דאין בה רק מכת מרדות ש"מ דערלת חו"ל עיקר איסורה הוא רק מהלכה, ואינה נכללת כלל באיסור ערלה האמור בתורה, וכן הוא להדיא בה"ט וי' שם וז"ל הערלה וכו' וכל האוכל מהן כזית לוקה מן התורה בד"א בנוטע בארץ ישראל שנאמר כי תבאו אל הארץ וכו', הרי להדיא דהקרא דכי תבאו ממעט לערלת חו"ל שלא תוכלל באיסור ערלה האמור בפרשה. אשר ע"כ זהו שכתב הרמב"ם דאין נטע רבעי בחו"ל שלא אמרו אלא הערלה, ר"ל דבהלכה הרי לא נאמרה רק ערלה, והיקשא הרי ג"כ ליכא כיון דחו"ל הרי לא נכללה בהפרשה כלל, וממילא דאין רבעי בחו"ל אכן יעו"ש בהלכות גדולות ושאלתות שכתבו וז"ל וכי היכי דנהגה ערלה בארץ הכי נהגה בחו"ל הילכתא גמירי לה וכו' אלא מאי וכי תבאו דכתיב גבי ערלה זמן ביאה עכ"ל, הרי להדיא דס"ל דמכי תבאו לא ממעטינן כלל חו"ל, וגם ערלת חו"ל נכללה בהפרשה ובדין ערלה האמורה בתורה, וע"כ זהו דס"ל דגם רבעי נוהג בחו"ל, כיון דרבעי הוקש לערלה.

הלמ"מ עדיף מקר"ח / אין עונשין מן הדין

20. תוספות שבת כח.

מה לשרצים - וליכא למיפרך שיטמא מת בכעדשה מק"ו דהא כל שיעורים הם הלכה למשה מסיני וקשה לר"י ונילף מת משרצים בגזירה שוה דבגד ועור כדאמר לקמן בפרק במה אשה (ג"ז שם) ואומר ר"י משום דג"ש דאהל אהל ממשכן סתרה לה לכך איצטריך ריבוי ועוד י"ל דג"ש לא איירי בטומאת אהל [המת] עצמו המחובר.

21. מכות ה:

מתני'. אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין... גמ'. תנא, בריבי אומר: לא הרגו - נהרגין, הרגו - אין נהרגין. אמר אביו: בני, לאו קל וחומר הוא? אמר לו: לימדתנו רבינו, שאין עונשין מן הדין; דתניא: איש אשר יקח [את] אחותו בת אביו או בת אמו - אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו, בת אמו ובת אביו

מנין? ת"ל: ערות אחותו גילה, עד שלא יאמר יש לי בדין: אם ענש על בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו, בת אביו ובת אמו לא כל שכן! הא למדת, שאין עונשין מן הדין.

22. אתון דאורייתא (הרב יוסף ענגל) כלל כה

וזה דהא דאעמה"ד יש לו ב' טעמים נודעים א' טעם המהרש"א בסנהדרין דכיון דהלמד בק"ו חמור מן המלמד ע"כ אין מתכפר בעונש אשר במלמד וצריך עונש החמור יותר וע"כ אין להענישו עונש דמלמד דאין מענישין רק לכפרה ב' טעם הקרבן אהרן דשמא יש פירכא על הק"ו ואי אפשר להעניש מספק

23. ר"ן שבת לא: בדפי הר"ף

המוציא מרשות לרשות. וא"ת ואמאי לא חשיב נמי מעביר ארבע אמות ברה"ר י"ל משום דמעביר תולדה דמוציא הוא לפי שד' אמות של אדם רשותו הן ומי שמוציא חוץ לד' אמות הוה ליה מוציא מרשות לרשות וכי אמרינן לקמן בפרק הזורק (דף צו ב) דמעביר ד' אמות ברה"ר הלכתא גמירי לה היינו לחייב בה מדין מוציא ומש"ה עונשין עליה הואיל ונסמכה לתורה שבכתב הא לאו הכי לא מחייב עליה שאין עונשין מהלכה למשה מסיני...